

КРОС-КУЛЬТУРНА ІНКОНГРУЕНТНІСТЬ, ВТІЛЕНА В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ АНЕКДОТАХ, ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ

Содель Олександр Сергійович

аспірант кафедри англійської філології і перекладу
Київського національного лінгвістичного університету
вул. Велика Васильківська 73, Київ, Україна

У статті досліджено особливості розв'язання проблеми крос-культурної інконгруентності під час відтворення англійськомовних анекдотів українською мовою. Досліджено поняття інконгруентності як механізму творення комічного та когнітивний механізм творення і сприйняття комічного в анекдотах. Визначено поняття та специфіку онтологічної, логіко-поняттєвої та валоративної інконгруентності як основи творення комічного в англійськомовних анекдотах, здійснено аналіз концептуального простору онтологічної, логіко-поняттєвої та валоративної крос-культурної інконгруентності та окремих засобів їхньої вербалізації як чинника застосування лексичних, граматичних та лексико-граматичних перекладацьких трансформацій. Визначено, що онтологічна, логіко-поняттєва та валоративна інконгруентність, втілена в англійськомовних анекдотах, передбачає актуалізацію відповідних концептів. Здійснено інвентаризацію та опис таких концептів із визначенням специфіки їхньої актуалізації в англійськомовних анекдотах. Доведено, що концепти, які актуалізуються в англійськомовних анекдотах, визначають основних дійових осіб та тематику анекдотів, а також характеристики особистості, що висміюються або схвалюються в таких анекдотах. Така ситуація, призводить до використання в анекдотах, комічне яких базується на онтологічній, логіко-поняттєвій та валоративній інконгруентності, різних мовних засобів творення комічного відповідно до типу інконгруентності, оскільки кожен із її типів ґрунтується на порушенні певних норм (онтологічна – на порушенні норм буття, логіко-поняттєва – на порушенні норм мислення, валоративна – на порушенні суспільних норм), що і визначає актуалізацію тих чи інших засобів творення комічного в кожному анекдоті. Як наслідок, у статті здійснено спробу визначити типовий набір ключових перекладацьких трансформацій, що уможлиблює адекватне відтворення англійськомовних анекдотів українською мовою для кожного з типів крос-культурної інконгруентності. Основою відтворення в українськомовних перекладах анекдотів, що опираються на онтологічну інконгруентність, визначено лексичні перекладацькі трансформації (буквальний переклад, транскрипція, транслітерація, калькування), на логіко-поняттєву – граматичні трансформації (граматичні заміни, додавання, вилучення, транспозиція), на валоративну – лексико-граматичні (цілісне перетворення та антонімічний переклад).

Ключові слова: анекдот, комічне, інконгруентність, крос-культурна інконгруентність, концептуальний аналіз, переклад, перекладацька трансформація.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Переклад анекдоту як жанру комічного, що має стислу комічну історію, створену і зрозумілу в межах окремої лінгвокультури, створює особливі труднощі для перекладача. Дослідження інконгруентності як когнітивного механізму творення комічного в англійськомовних анекдотах сприяє актуалізації прийомів і засобів лінгвоситуативного і лінгвального рівнів, основою яких є порушення норми, а простеження специфіки розв'язання проблеми крос-культурної інконгруентності допомагає виявити окремі труднощі, що виникають під час відтворення анекдотів у перекладі, а також окреслити коло засобів подолання проблеми крос-культурної інконгруентності при перекладі англійськомовних анекдотів, що визначає актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

З моменту публікації у 1964 році праці А. Коестлера «Акт творення» (“The Act of Creation”) [10], в якій він досліджує загальні когнітивні основи дуже суперечливих явищ, таких як гумор, художня творчість і наукові відкриття, когнітивні психологи вивчають когнітивні механізми, що лежать в основі гумористичної інтерпретації, зокрема, механізм інконгруентності. Загальні основи інконгруентності як засобу творення комічного розглядалися С. М. Бассай [1], К. Варреном [13], Н. Д. Гудменом [9], Дж. Т. Као [9], Р. Леві [9], А. П. МакГравом [13]. Когнітивна природа інконгруентності уможлиблює залучення до вивчення цього аспекту аналізованого явища представників когнітивної лінгвістики, таких, як О. Я. Палкевич [3], В. О. Самохіна [5], О. О. Сідак [7].

Питанням перекладу комічного присвячені численні праці, зокрема, таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як Дж. Вандаел [12], Ю. В. Галяєва [2], Р. Діот [8], Д. Чіаро [11],

однак досі вбачається нестача наукових праць, що стосуються проблеми відтворення інконгруентності, втіленої в англійських анекдотах, зокрема в їх українськомовних перекладах.

Метою статті є способи розв'язання проблеми крос-культурної інконгруентності при відтворенні в українськомовних перекладах англійськомовних анекдотів. Відповідно, завданнями дослідження слугують: окреслити концептуального простору онтологічної, логіко-поняттєвої та валоративної інконгруентності в англійськомовних анекдотах та визначити перекладацькі трансформації як засіб розв'язання проблеми крос-культурної інконгруентності у кожному з випадків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Джерелом комічного постає інконгруентність, що визначається як будь-який вид «невідповідності нормі» [7, 9], а «комічний ефект [...] є результатом реакції інтерпретатора на неочікувану невідповідність комунікативної ситуації, включно з референтною ситуацією, відображеною висловленням [...], усталеним нормам» – позалінгвальним та / або лінгвальним [7, 9]. Відповідно до порушених норм виділяють *онтологічну* (порушення уявлень людини про форми буття, порушення усталених стереотипів людини про те, як відбуваються процеси навколо неї), *логіко-поняттєву* (порушення логічності міркування, в поєднанні в одному плані різнопланових понять і появи алогічних зв'язків між ними) та *валоративну* (порушення ціннісних норм суспільства з метою створення комічного ефекту) інконгруентність.

Анекдоти, що базуються на онтологічній інконгруентності, характеризуються поміщенням нетипових персонажів у типові життєві ситуації або ж позиціонування ненормальної ситуації як нормальної. При порушенні онтологічних норм комічне виникає з ефекту несподіваного зсуву, відсторонення звичної й обов'язково знайомої, але значущої для людини картини світобудови. Обов'язкова умова комічного – виникнення «подвійного світу», тобто на фоні нормального, очікуваного, стереотипного світу виникає інший, зі зміщеними орієнтирами [6, 171–172]. Тобто, в анекдотах, що містять онтологічну інконгруентність, відбувається порушення норм буття або порушення стереотипів людини про ці норми.

Аналіз концептуального простору англійських анекдотів, в основі яких лежить порушення онтологічних норм, дозволив виявити такі ключові концепти комічного, як ТВАРИНА 'ANIMAL', БАР 'BAR', ЇЖА 'FOOD', БАРМЕН 'BARMAN', РЕЛІГІЯ 'RELIGION', ЕМОЦІЇ 'EMOTIONS', РОСЛИНА 'PLANT'. Вони характеризують набір типових персонажів таких анекдотів (БАРМЕН 'BARMAN', ТВАРИНА 'ANIMAL' та РОСЛИНА 'PLANT') та їхню тематику (ЇЖА 'FOOD', РЕЛІГІЯ 'RELIGION', ЕМОЦІЇ 'EMOTIONS', МУЗИКА 'MUSIC').

Розглянемо такий приклад: *An atom walks into a bar and asks the bartender if he's seen his miss-*

ing electron. "Are you sure she's missing", asks the bartender. "I'm positive", replies the atom (3). Це – типовий анекдот про бармена та особу (тварину, об'єкт), що заходить до бару та має діалог із барменом. Головними дійовими особами у наведеному анекдоті є бармен та атом, який приходить до бару. Атом каже барменові, що він загубив електрон (відповідно до законів фізики, атом, в якому протонів більше, ніж електронів, має позитивний заряд), а коли бармен питає його, чи він упевнений, атом відповідає *I'm positive*, що є грою слів: з одного боку, таку відповідь можна розуміти як ствердну, з іншого – як вказівку на те, що атом має позитивний заряд. Таким чином, основою створення комічного, що базується на онтологічній інконгруентності, у даному випадку є гра слів.

Розв'язання проблеми онтологічної крос-культурної інконгруентності відбувається шляхом застосування лексичних перекладацьких трансформацій – буквального перекладу, транскрипції, транслітерації та калькування. Зокрема, досить дієвим засобом розв'язання проблеми онтологічної крос-культурної інконгруентності є буквальний переклад, однак його застосування обмежується випадками повного співпадіння фрагментів концептуальних і мовних картин світу англійців та українців, представлених в анекдотах, наприклад: *Did you hear about the two antennae that got married? The wedding wasn't very good, but the reception was terrific!* (3) – *Ви чули про дві антени, які одружилися? Саме весілля було не дуже, але прийом був приголомшливим!* У представленому анекдоті комічний ефект анекдоту закладено у грі слів, заснованій на полісемії: *The wedding wasn't very good, but the reception was terrific!*, де *reception* може означати як прийом гостей, так і прийом сигналу. В українській мові існує аналогічне слово *прийом*, в якому реалізується відповідна полісемія, тому у цьому випадку можливим є відтворення фрагменту *the reception was terrific* шляхом буквального перекладу як *прийом був приголомшливим*.

Під час відтворення англійських анекдотів, що базуються на порушенні онтологічних норм, також застосовуються транскрипція та транслітерація. Наведені перекладацькі трансформації є ефективними під час відтворення власних назв, слів-інтернаціоналізмів, онематопії тощо. Зокрема, транскрипція в наступному прикладі використовується при перекладі слова *barbeque*: *A man walks into a bar and says, "Ouch that's hot". It was a BARbeque* (3) – *Чоловік заходить у бар і каже: «Ой, тут жарко». Це було БАРбекю.* У наведеному анекдоті актуалізується такі концепт БАР 'BAR', що вичленовується із слова *barbeque*. Комічне в наведеному анекдоті базується на поєднанні слів *bar* та *barbeque*, тобто, представленні слова *bar* як компонента слова *barbeque*. Таке ж поєднання можливе при транскрибуванні іменника *barbeque* як *барбекю*, тому наведена перекладацька трансформація дозволяє актуалізувати подвійний план у розглядуваному анекдоті.

Транслітерація застосовується, зокрема, при обігранні онематопії у такому випадку: *Q: Why did Ludwig v. Beethoven kill his two ducks? A: They wouldn't stop saying "Bach bach" all the time* (3) – *Питання: Чому Людвіг ван Бетховен убив своїх двох качок? Відповідь: Йому весь час чулося, що вони кричали «Бахх, бахх»*. Концептуальний простір цього анекдоту складають концепти музика 'MUSIC', КОМПОЗИТОР 'COMPOSER', КОНКУРЕНЦІЯ 'COMPETITION', РЕВНОЩІ 'JEALOUSY'. Останні три концепти реалізуються через протиставлення імен відомих композиторів – *Ludwig v. Beethoven* та *Bach*, при цьому *Bach* представляється як онематопія через співзвучність слова із криканням качок. Для відтворення такої співзвучності перекладач застосовує транслітерацію *Bach* – *Бахх*, при цьому слово *Бахх* співзвучне прізвищу *Bach*, а збереження літери *к* у ньому дозволяє зробити його співзвучним криканню качок.

Порушення логіко-поняттєвих норм передбачає «усвідомлення адресатом порушення логіки мислення» [5, 119]. Таке порушення зумовлено навмисним спотворенням прийнятих у суспільстві правил, традицій, уявлень і понять. Руйнування когнітивних норм включає, насамперед, інтерпретаційний компонент, тобто усвідомлення адресатом порушення логіки мислення. Основою логіко-поняттєвої інконгруентності, що постає джерелом комічного в англійськомовних анекдотах, є порушення логіки міркувань, що реалізується шляхом поєднання в одному плані різнопланових понять і появи між ними алогічних зв'язків.

Концептуальний простір англійськомовних анекдотів, що базуються на логіко-поняттєвій інконгруентності, включає такі концепти: МЕДИЦИНА 'MEDICINE', ТВАРИНА 'ANIMAL', ДИТИНА 'CHILD', КМІТЛИВІСТЬ 'INTELLIGENCE', ПОЛІЦІЯ 'POLICE', СТЕРЕОТИП 'STEREOTYPE', ВИХОВАННЯ 'UPBRINGING', ДУРИСТЬ 'FOOLISHNESS', ПОДРУЖЖЯ 'MARRIED COUPLE', РЕЛІГІЯ 'RELIGION', ЇЖА 'FOOD'. Наведений перелік ККК характеризує набір персонажів таких анекдотів (ДИТИНА 'CHILD', ПОЛІЦІЯ 'POLICE', ПОДРУЖЖЯ 'MARRIED COUPLE'), їх тематику (МЕДИЦИНА 'MEDICINE', СТЕРЕОТИП 'STEREOTYPE', ВИХОВАННЯ 'UPBRINGING', РЕЛІГІЯ 'RELIGION', ЇЖА 'FOOD') та риси, що схвалюються або засуджуються суспільством (КМІТЛИВІСТЬ 'INTELLIGENCE', ДУРИСТЬ 'FOOLISHNESS').

Так, наприклад, недоцільність стереотипування членів суспільства та їхніх дій виражається у тому, що в анекдотах, основою яких є логіко-поняттєва інконгруентність, частотним є концепт СТЕРЕОТИП 'STEREOTYPE', наприклад: *Apparently 1 in 5 people in the world are Chinese. And there are 5 people in my family, so it must be one of them. It's either my mum or dad, my older brother Colin or my younger brother Ho-Cha-Chu. But I think it's Colin* (3). У представленому анекдоті обіграється стереотип про значну кількість китайців на Землі, однак акцент ставиться на нелогічному міркуванні про те, що китайцем є дитина на ім'я

Colin, хоча в родині також є дитина з типовим китайським ім'ям *Ho-Cha-Chu*, що призводить до зіткнення стереотипного уявлення про національності та відповідні їм імена та розмірковувань головного героя про національності членів його родини, тобто, засобом вербалізації комічного в цьому анекдоті постає абсурд.

Розв'язання проблеми крос-культурної логіко-поняттєвої інконгруентності відбувається із застосуванням таких граматичних перекладацьких трансформацій, як транспозиція, граматичні заміни, додавання та вилучення. Так, основою розв'язання проблеми логіко-поняттєвої інконгруентності вважаємо граматичні заміни, що поділяються на морфологічні та синтаксичні. Значна кількість морфологічних заміни передбачає заміну однієї частини мови іншою, що зумовлена нормами уживання окремих частин мови у мові оригіналу та мові перекладу. Розглянемо на прикладі: *A man was walking in the park when he came across a koala. He took it to the policeman and said "I've found this koala what should I do with him." The policeman said, "Take him to the zoo." The next day the policeman was walking in the same park when he saw the same man with the same koala. He said, "Didn't is tell you to take that koala to the zoo?" "Yes", the man answered, "that's what I did and today I'm taking him to the movies"* (3) – *Чоловік гуляв у парку, коли натрапив на коалу. Він приніс її до поліцейського і сказав: «Я знайшов цю коалу, що мені з нею робити?»*. *Міліціонер сказав: «Віднеси її в зоопарк»*. *Наступного дня поліцейський гуляв у тому ж парку, коли побачив того ж чоловіка з тією ж коалою. Він сказав: «Чи я не сказав вам віднести цю коалу до зоопарку?»* «Так, – відповів чоловік. – Я це зробив вчора, а сьогодні я веду її в кіно». У наведеному анекдоті актуалізуються концепти ТВАРИНА 'ANIMAL', ПОЛІЦІЯ 'POLICE', а засобом вербалізації комічного постає абсурд, що передає ставлення до тварини як до людини. В оригіналі займенники, що використовуються для заміни іменника *koala*, включають займенник середнього роду *it* на початку анекдоту та займенник чоловічого роду *he*, коли персонажі говорять про тварину, і така ситуація передає зміну ставлення до тварини протягом історії, що розповідається. У перекладі в обох випадках використано займенник жіночого роду *вона*, тобто, такий контраст відсутній, однак передається через весь контекст анекдоту, тому у цьому випадку така втрата для передачі комічного не є принциповою.

Більшість граматичних заміни, що використовуються під час вирішення проблеми крос-культурної логіко-поняттєвої інконгруентності, однак, відбувається на синтаксичному рівні: *Q: Why did the monkey fall out of the tree? A: He was dead* (3) – *Питання: Чому мавпа впала з дерева? Відповідь: Вона померла*. Тут вербалізуються концепти ТВАРИНА 'ANIMAL', СМЕРТЬ 'DEATH', а засобом вербалізації комічного постає абсурд. Відтво-

рюючи другу частину цього анекдоту перекладач вдається до граматичної заміни, що викликана етнокультурними особливостями зіставляваних культур – якщо в англійській культурі можна сказати, що тварина впала з дерева тому, що була вже мертвою, то в українській більш доцільним варіантом буде використання дієслова *померла*, тобто, конструкція «дієслово + прикметник» *was dead* замінюється дієсловом доконаного виду *померла*.

Різниця між етнокультурними особливостями концептуальних картин світу англійців та українців призводить також до необхідності застосування трансформації додавання, за допомогою якої перекладач має можливість пояснити такі відмінності, наприклад: *"Doctor, will I be able to play the piano after the operation?" "Yes, of course." "Great! I never could before!"* (1, 49) – «Лікарю, я зможу грати на піаніно після операції?» «Так, звичайно, зможете.» «Чудово! Раніше не вмів!». У представленому анекдоті актуалізується концепт медицина 'MEDICINE', а вербалізація комічного відбувається через абсурд. Причиною застосування додавання під час перекладу речення *Yes, of course* як *Так, звичайно, зможете* є необхідність передачі стилю спілкування лікаря з пацієнтом, який намагається якомога зрозуміліше донести інформацію до пацієнта, тому в українській мові ситуація подвійного ствердження є нормою, що передається за допомогою трансформації додавання.

Вилученню при перекладі підлягають певні очевидні вислови, які лише ускладнюють синтаксис тексту анекдоту, як у наступному прикладі: *As the doctor completed an examination of the patient, he said: "I can't find a cause for your complaint. Frankly, I think it's due to drinking." "In that case," said the patient, "I'll come back when you're sober"* (1, 73) – Лікар, закінчивши огляд, каже: «Я не можу зрозуміти, що з вами. Чесно кажучи, думаю, що справа в алкоголі.» «В такому разі, – говорить пацієнт, – я повернуся, коли ви протверезієте». В цьому анекдоті актуалізуються концепти медицина 'MEDICINE', АЛКОГОЛЬ 'ALCOHOL', а комічне вербалізується через іронію *"In that case," said the patient, "I'll come back when you're sober"*, тому вилучення сполучення *of the patient* не призводить до втрати змісту анекдоту та прийому створення комічного, однак видаляє із тексту семантично надлишковий елемент.

Як засіб розв'язання проблеми кроскультурної логіко-поняттєвої інконгруентності також застосовують транспозицію. Її використання часто є ситуативним та зумовлене необхідністю створення ефонії тексту та адаптації його до граматичних норм мови перекладу, як у такому анекдоті: *"Doctor, doctor! I've had a sore stomach ever since I ate three crabs last week." "Did they smell bad when you took them out of their shells?" "What do you mean 'took them out of their shells'?"* (1, 124) – «Лікарє, лікарє! У мене болить шлунок

з тих пір, як я минулого тижня з'їв три краба.» «Вони якось погано пахли, коли ви очистили їх від панцира?» «Що ви маєте на увазі, коли говорите "очистили їх від панцира"?» Застосування транспозиції не впливає у цьому випадку на актуалізацію концептів медицина 'MEDICINE' та неучтво 'IGNORANCE', у той час, як зміна порядку слів у реченні є ефективним засобом адаптації тексту анекдоту до норм української мови.

Порушення валоративних норм ґрунтується на аномаліях, які спотворюють прототипічний світ цінностей [6, 172], а тому об'єкт осміяння піддається нищівній критиці, характеризується негативним ставленням до об'єкту іронізування, містить негативне висміювання з метою заперечення його права на існування. Таким чином, валоративна інконгруентність, на якій базуються англійські анекдоти, передбачає порушення ціннісних норм суспільства з метою створення комічного ефекту.

Основою концептуального простору англійських анекдотів, що базуються на валоративній інконгруентності, є концепти подружжя 'MARRIED COUPLE', СТЕРЕОТИП 'STEREOTYPE', ГЕНДЕР 'GENDER', МЕДИЦИНА 'MEDICINE', СТОСУНКИ 'RELATIONSHIPS', КМІТЛИВІСТЬ 'INTELLIGENCE', ОДРУЖЕННЯ 'MARRIAGE', ЖАДІБНІСТЬ 'AVARICE', ГЛУЗУВАННЯ 'MOCK', ЛЮДИ ПОХИЛОГО ВІКУ 'SENIOR PEOPLE', РЕЛІГІЯ 'RELIGION', РОЗЛУЧЕННЯ 'DIVORCE', СЕКС 'SEX', СМЕРТЬ 'DEATH'. Зокрема, концепти подружжя 'MARRIED COUPLE', ЛЮДИ ПОХИЛОГО ВІКУ 'SENIOR PEOPLE' характеризують основних персонажів анекдотів, а їхню тематику визначає перелік концептів СТЕРЕОТИП 'STEREOTYPE', ГЕНДЕР 'GENDER', МЕДИЦИНА 'MEDICINE', СТОСУНКИ 'RELATIONSHIPS', ОДРУЖЕННЯ 'MARRIAGE', РОЗЛУЧЕННЯ 'DIVORCE', СЕКС 'SEX', СМЕРТЬ 'DEATH', РЕЛІГІЯ 'RELIGION'. До цінностей, що актуалізуються в англійських анекдотах, належать почуття гумору та вміння дати відсіч співрозмовникові, що передається концептами ГЛУЗУВАННЯ 'MOCK' та КМІТЛИВІСТЬ 'INTELLIGENCE'.

Наприклад, одним із концептів в англійсько-українських анекдотах також є концепт медицина 'MEDICINE'. Однак, на відміну від використання аналогічного концепту для створення онтологічної інконгруентності, концепт медицина 'MEDICINE' при створенні анекдотів на основі валоративної інконгруентності не передбачає нереальних захворювань, а характеризує неетичну поведінку лікаря і пацієнта, наприклад: *Husband tells doctor: "Doctor my wife thinks she's a four poster bed." Doctor replies: "In that case, she needs to go into care." Husband responds: "But what will I sleep on?"* (3). Інконгруентність у цьому анекдоті базується на описі подружніх стосунків, коли чоловік намагається знайти зиск у захворюванні своєї дружини. Анекдот описує ситуацію, коли вигода заважає чоловікові піклуватися про здоров'я дружини. Тому засобом вербалізації комічного у наведеному анекдоті можна вважати питання, яке

прояснює ситуацію та дає характеристику етичності персонажа.

Основою розв'язання проблеми крос-культурної валоративної інконгруентності під час перекладу є лексико-граматичні трансформації, до яких належать цілісне перетворення та антонімічний переклад. Зокрема, цілісне перетворення постає одним із найбільш дієвих засобів передачі комічного в анекдотах на основі валоративної інконгруентності, що зумовлене саме відмінностями концептуальних картин світу англійців та українців, зіставлення яких вимагає переструктурування всього висловлювання, як у такому анекдоті: *A husband stepped on one of those penny scales that tell you your fortune and weight and dropped in a coin. "Listen to this," he said to his wife, showing her a small, white card. "It says I'm energetic, bright, resourceful and a great person". "Yeah," his wife nodded, "and it has your weight wrong, too"* (3) – Чоловік підійшов до терезів, які за пенс одночасно описують характер і вимірюють вагу, і опустив монету. «Слухай, – сказав він дружині, показавши їй маленьку, білу карту. – Тут говориться, що я енергійна, яскрава, винахідлива і чудова людина». «Так, – кивнула дружина, – вагу вони теж вказали неправильно». У представленому анекдоті актуалізуються концепти подружжя 'MARRIED COUPLE', плузування 'МОСК', однак проблему для перекладу тут являє культурний концепт PENNY SCALE, відсутній в українській реальності та, відповідно, в українській лінгвокультурі. Така ситуація вимагає від перекладача переструктурування фрази із додаванням опису для того, щоб зробити концепт зрозумілим для адресата-українця: *one of those penny scales that tell you your fortune and weight – терезів, які за пенс одночасно описують характер і вимірюють вагу*.

Дієвим засобом вирішення проблеми крос-культурної валоративної інконгруентності також постає антонімічний переклад, що застосовується у випадках, коли перекладач стикається із необхідністю відтворення певних компонентів тексту анекдоту з урахуванням норм української культури, наприклад: *Little Johnny was sitting on a park bench munching on one candy bar after another. After the sixth one a man on the bench across from him said, "Son, you know eating all that candy isn't good for you. It will give you acne, rot your teeth, make you fat." Little Johnny replied, "My grandfather lived to be 107 years old." The man asked, "Did your grandfather eat 6 candy bars at a time?" Little Johnny answered, "No, he minded his own business!"* (1, 10) – Маленький Джонні сидів на лавці в парку і жував одну цукерку за іншою. Після шостої цукерки чоловік на лавці навпроти нього сказав: «Синку, ти знаєш, їсти всі ці цукерки

шкідливо. У тебе від них будуть прищі, вони зіпсують тобі зуби, зроблять тебе товстим». Маленький Джонні відповів: «Мій дідусь дожив до 107 років». Чоловік запитав: «Твій дідусь їв 6 цукерок за раз?» Маленький Джонні відповів: «Ні, він не ліз в чужі справи!» Основою творення валоративної інконгруентності у цьому анекдоті є концепти дитина 'CHILD', кмітливість 'INTELLIGENCE'. Якщо персонаж анекдоту при зверненні до дитини апелює поняттями «добре» / «погано», то при перекладі у наведеному контексті більш доцільно використовувати поняття, які відносяться до їжі, тобто, «корисно» / «шкідливо», тому словосполучення *isn't good* піддається формальній позитивації шляхом відтворення його як шкідливо. У цьому ж анекдоті спостерігаємо другий випадок антонімічного перекладу: *minded his own business – не ліз у чужі справи*, де формальна негативація поєднується із цілісним перетворенням фразеологічної одиниці, що викликано відмінностями фразеологічних фондів зіставляваних культур.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Крос-культурна інконгруентність, причиною якої є різниця у сприйнятті тих самих явищ навколишньої дійсності представниками різних культур (національних чи етнічних), породжується конструктивною чи деструктивною взаємодією між різними концептуальними і мовними картиними світу носіїв різних мов і виступає чинником асиметрії при перекладі англійськомовних анекдотів українською мовою. Набір ключових концертів комічного та специфіка творення онтологічної, логіко-поняттєвої та валоративної інконгруентності (онтологічна інконгруентність твориться на основі інтертексту та гри слів, що демонструють порушення норм буття; логіко-поняттєва вербалізується через абсурд та питання, що дозволяє продемонструвати порушення норм мислення; порушення суспільних норм та цінностей як основа валоративної інконгруентності вербалізується через застосування в анекдотах іронії та протиставлення) призводить до того, що розв'язання проблеми крос-культурної інконгруентності передбачає застосування специфічних перекладацьких трансформацій: лексичних при передачі онтологічної, граматичних при передачі логіко-поняттєвої та лексико-граматичних при передачі валоративної інконгруентності. До перспектив подальших досліджень відносимо проведення ґрунтового зіставного аналізу етнокультурних та структурно-системних характеристик картин світу англійців та українців як основи творення крос-культурної інконгруентності, а також розробку стратегій перекладу комічних текстів з урахуванням асиметрії концептуальних і мовних картин світу цих культур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бассай С. М. Когнітивні механізми у німецькомовному побутовому анекдоті. Наукові записки. Серія «Філологічна». 2013. № 33. С. 13–16.
2. Галієва Ю. В. Комическое в переводе. URL: <http://msu-research.ru/index.php/translating/132-translating/1575-komicheskoe> (дата звернення: 09.08.2018)
3. Палкевич О. Я. Неконгруэнтность как когнитивный механизм комического (на материале российских телевизионных скетчей). Вестник Северного (арктического) федерального университета. Серия: гуманитарные и социальные науки. 2015. № 5. С. 95–102.
4. Пасечник С. Є. Метод концептуального аналізу у сучасних вітчизняних лінгвістичних дослідженнях. URL: http://movoznavstvo.com.ua/download/pdf/2007_2/32.pdf (дата звернення 12.08.2018)
5. Самохіна В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії і США: текстуальний та дискурсивний аспекти. Київ, 2010. 519 с.
6. Самохіна В. О. Гумористична комунікація як компонент ігрової діяльності. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2014. № 8. Т. 1. С. 170–174.
7. Сідак О. О. Роль комічного ефекту в реалізації конфронтаційної стратегії англійської політичної образи. Дис. Харків, 2013. Автореферат. 23 с.
8. Diot R. Humor for Intellectuals: Can It Be Exported and Translated? The Case of Gary Rudeau's In Search of Reagan's Brain. Meta. 1989. Vol. 34 (1). P. 84–87.
9. Kao J. T. The Funny Thing About Incongruity: A Computational Model of Humor in Puns [Електронний ресурс] / J. T. Kao, R. Levy, N. D. Goodman. – Режим доступу: <http://idiom.ucsd.edu/~rlevy/papers/kao-levy-goodman-2013-cogsci.pdf>.
10. Koestler A. The Act of Creation. London: Hutchinson, 1964. 751 p.
11. Translation, Humor and Media / ed. by D. Chiaro. London: Continuum International Publishing Group, 2010. 288 p.
12. Vandaele J. Introduction: (Re-) Constructing Humour: Meanings and Means. Translating Humour / ed. by J. Vandaele. Manchester: St. Jerome Publishing, 2002. P. 149–170.
13. Warren C., McGraw A. P. Differentiating What Is Humorous From What Is Not // Journal of Personality and Social Psychology. 2015. Vol. 10. P. 1–24.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Английские анекдоты = English Jokes/ подготовка текста С. А. Матвеева. Москва: АСТ, 2014. 127 с.
2. Анекдоты на английском языке: Озвученные анекдоты на английском языке с переводом. URL: <http://tonail.com/анекдоты-на-английском-языке> (дата звернення 14.06.2018)
3. Wiseman R. 1001 Jokes. URL: <https://richardwiseman.files.wordpress.com/2011/09/jokes1.pdf> (дата звернення 25.03.2018).

REFERENCES

REFERENCE SOURCES

1. Bassai, S.M. (2013). Kohnityvni mehanizmy u nimetskomovnomu pobutovomu anekdoti [Cognitive mechanisms in German-language household anecdote]. Naukovi zapysky, 33. 13–16.
2. Galiayeva, Yu.V. (2009). Komicheskoye v perevode [The comic in translation]. Retrieved from: <http://msu-research.ru/index.php/translating/132-translating/1575-komicheskoe>.
3. Palkevych, O.Ya. Nekongruentnost kak kognitivnyi mehanizm komicheskogo (na materiale rossiiskih televizionnykh sketchei) [Non-congruence as a cognitive mechanism of comic (based on Russian television sketches)]. Vestnik Severnogo (arkticheskogo) federalnogo universiteta, 5. 95–102.
4. Pasechnyk, S.Ye. (2007). Metod konceptualnogo analizu u suchasnykh vitchyznianyh lingvistychnykh doslidzhenniah [Method of conceptual analysis in modern domestic linguistic research]. Retrieved from: http://movoznavstvo.com.ua/download/pdf/2007_2/32.pdf.
5. Samokhiva, V.O. (2010). Zhart u suchasnomu komunikativnomu prostori Velykoi Brytanii i SShA: tekstualnii ta diskursyvni aspekty [Joke in the modern communicative space of the United Kingdom and the United States: textual and discursive aspects]. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv.
6. Samokhina, V.O. (2014). Humorystychna komunikatsiia yak component ihrovoi diialnosti [Гумористична комунікація як компонент ігрової діяльності]. Naukovii visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu, 8 (1). 170–174.
7. Sidak, O.O. (2013). Rol komichnoho efektu v realizatsii konfrontatsiinoi stratehii anhlozivnoi politychnoi obrazu [The role of comic effect in the implementation of the confrontational strategy of the English-language political insult]. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University.
8. Diot, R. (1989) Humor for Intellectuals: Can It Be Exported and Translated? The Case of Gary Rudeau's In Search of Reagan's Brain. Meta, 34 (1). 84–87.
9. Kao, J.T., Levy, R., Goodman, N.D. (2013). The Funny Thing About Incongruity: A Computational Model of Humor in Puns. Retrieved from: <http://idiom.ucsd.edu/~rlevy/papers/kao-levy-goodman-2013-cogsci.pdf>.

10. Koestler, A. (1964). *The Act of Creation*. London: Hutchinson.
11. *Translation, Humor and Media* (2010). / ed. by D. Chiaro. London: Continuum International Publishing Group.
12. Vandaele, J. (2002). Introduction: (Re-)Constructing Humour: Meanings and Means. In J. Vandaele (ed.) *Translating Humour*. Manchester: St. Jerome Publishing. 149–170.
13. Warren C., McGraw A. P. (2015). Differentiating What Is Humorous From What Is Not. *Journal of Personality and Social Psychology*, 10. 1–24.

DATA SOURCES

1. S.A. Matvieiev (ed.). (2014). *English Jokes* (2014). Moscow: AST.
2. *Anekdoty na angliiskom yazyke: Ozvuchennyie anekdoty na angliiskom yazyke s perevodom [Anecdotes in English: Voiced anecdotes in English with translation]* (2017). Retrieved from: <http://tonail.com/анекдоты-на-английском-языке>.
3. Wiseman R. (2011). 1001 Jokes. Retrieved from: <https://richardwiseman.files.wordpress.com/2011/09/jokes1.pdf>.

CROSS-CULTURAL INCONGRUENCE EMBODIED IN ENGLISH-LANGUAGE ANECDOTES AS A TRANSLATION PROBLEM

Sodel Oleksandr Serhiiiovych

PhD Candidate

of Department of the English Philology and Translation

of the Kyiv National Linguistic University

Street Velyka Vasylkivska, 73, Kyiv, Ukraine

The article investigates the features of solving the problem of cross-cultural incongruity in rendering English anecdotes in Ukrainian translation. The concept of incongruity as a mechanism of creating the comic, and cognitive mechanism of creating and perceiving comic in anecdotes is explored. The concepts and specificity of ontological, logical-conceptual and valorative incongruity as the basis of creating the comic in English-language anecdotes are determined, and the analysis of the conceptual space of ontological, logical-conceptual and valorative cross-cultural incongruity and certain means of their verbalization as a factor justifying the application of lexical, grammatical and lexical-grammatical translation transformations are discussed. It is determined that ontological, logical-conceptual and valorative incongruity embodied in English anecdotes provides actualization of corresponding concepts. The inventory and description of such concepts with the definition of the specifics of their actualization in English anecdotes is carried out. The assumption is made that concepts actualized in English anecdotes determine the main actors and subjects of anecdotes, as well as personality characteristics that are ridiculed or endorsed in such anecdotes. Such situation leads to use of various linguistic means of creation of comic in anecdotes, the comic in which is based on ontological, logical-conceptual and valorative incongruity, according to the type of incongruity, since each of its types is based on violation of certain norms (ontological one – on violation of the norms of being, logical-conceptual one – on violation of the norms of thinking, valorative one – on violation of social norms) which determines the actualization of certain means of creating the comic in every anecdote. As a result, the article attempts to identify a typical set of key translation transformations for each type of cross-cultural incongruity which enables an adequate rendering of English anecdotes in Ukrainian. The basis of rendering in Ukrainian-language translations the anecdotes based on ontological incongruence is the set of lexical translation transformations (literal translation, transcription, transliteration, loan translation), for those based on logical-conceptual one it is grammatical transformations (grammatical replacements, addition, omission, transposition), for those based on valorative one – lexical and grammatical (total rearrangement and antonymic translation).

Key words: anecdote, comic, incongruity, cross-cultural incongruity, conceptual analysis, translation, translation transformation.